Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
доктору історичних наук, професору
Харуку Андрію Івановичу
79012, м. Львів, вул. Героїв Майдану, 32

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію ЗВОНКО Ірини Михайлівни "Трансформації оборонно-промислового комплексу України в суспільно-політичному дискурсі (1991-2021)", подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія. Гуманітарні науки

Аналіз суспільно-політичного дискурсу, пов'язаного із трансформаціями оборонно-промислового комплексу, є надзвичайно важливим особливо в умовах війни, оскільки сучасні медіа не лише констатують зміни в оборонній галузі, а й суттєво впливають на формування суспільних настроїв, державної політики та інвестиційного клімату. Медіа у багатьох випадках визначають те, як суспільство сприймає мілітаризацію, оборонну співпрацю чи конверсію. За участі медіа відбувається формування суспільного наративу зі сприйняттям військово-промислового комплексу як загрози у межах «культури війни» та конфліктів або як необхідного гаранту національної безпеки чи потужного акселератора розвитку економіки. Інформаційне поле може виступати засобом зростання приватних інвестицій, що важливо для розвитку оборонних технологій, стартапів та MilTech.

Уже з початку XXI ст. медійний дискурс не лише «обслуговує» протистояння на полі бою, а й визначає окремі його аспекти, а також впливає на ухвалення політичних рішень, пов'язаних із розбудовою оборонно-промислового комплексу. Медіа дискурс також виступає потужним засобом

тиску на уряди країн, лобіюючи зростання військових бюджетів, міжнародну військову допомогу або заходи, пов'язані із конверсією.

Дослідження контенту медіа дозволяє оцінювати ефективність оборонних закупівель, ступінь прозорості оборонної галузі, а також визначати ступінь готовності населення держави до протидії ворожій агресії або ж до агресивних дій щодо іншої країни. Таке дослідження також спрощує оцінку ступеня інтеграції оборонно-промислового комплексу із інноваційними технологіями, а також дозволяє виявити інформаційні кампанії, спрямовані на дискредитацію військово-промислового сектору. Розуміння цих процесів є одним із важливих чинників, який сприяє формуванню комунікаційної стратегії, що відповідає потребам держави, пов'язаним із розбудовою чи модернізацією оборонно-промислового комплексу.

Аналізу суспільно-політичного дискурсу, пов'язаного із трансформацією оборонно-промислового комплексу України упродовж 1991–2021 років, присвячене дослідження І. М. Звонко. Визначення стану дослідження проблеми дозволило дисертантці справедливо стверджувати про фрагментарність наукових пошуків у царині трансформацій оборонно-промислового комплексу України у суспільно-політичному дискурсі продовж 1991–2021 років. Фрагментарність досліджень цієї проблеми, на думку дослідниці, зумовлена домінуванням у науковій літературі секторальних підходів (економічних, технічних чи військових), що не охоплюють загальної дискурсивної динаміки. Авторка демонструє, що таке дослідження є критичним для розуміння еволюції національної безпеки в умовах гібридних загроз, заповнюючи лакуну шляхом реконструкції дискурсивного поля на основі репрезентативної джерельної бази. Отримані результати не лише заповнюють теоретичну прогалину, але й надають методологічні інструменти для аналізу подібних процесів у пострадянському контексті.

Завдяки глибокому та систематичному опрацюванню джерельної бази (парламентські дебати, урядові стратегічні документи, президентські послання, експертні оцінки, матеріали медіа та коментарі до окремих повідомлень),

авторка успішно висвітлила основні аспекти розвитку дискурсивного поля досліджуваної проблеми, окремо зупинившись на специфіці формування індивідуальних інформаційних полів громадян.

Аналіз нормативно-правових актів органів влади, стенограм пленарних засідань і парламентських слухань Верховної Ради України, мемуарних джерел (включно зі спогадами провідних політичних і військових діячів) дозволив охарактеризувати окремі елементи суспільно-політичного дискурсу про трансформації оборонно-промислового комплексу України упродовж 1991–2021 років та виділити його генеральні топіки. Це, у свою чергу, дозволило сформувати синтетичні висновки щодо змін фокусу дискурсу, пов'язаних із розбудовою оборонно-промислового комплексу та процесом конверсії, а також охарактеризувати внутрішньо- та зовнішньополітичні чинники, які визначила такі зміни.

Авторка поставила перед собою завдання не лише реконструювати еволюцію дискурсивних практик, але й класифікувати домінантні наративи (від пострадянської спадщини до воєнних трансформацій), оцінити їх вплив на формування ставлення громадян до розбудови оборонно-промислового комплексу та його модернізацію, особливо в умовах сучасної російсько-української війни. Дослідницькі завдання загалом вирізняються логічною узгодженістю та комплексним охопленням ключових аспектів проблематики.

Методологія дисертаційної роботи базується на принципах історизму, наукової об'єктивності, системності, всебічності. Для розв'язання визначених авторкою завдань використані такі загальнонаукові та спеціальні методи наукового пошуку як аналіз, синтез, системно-структурний підхід, логічний, проблемно-хронологічний, історико-ситуаційний, порівняльний, критичний дискурс-аналіз та контент-аналіз.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у проведенні комплексного дослідження динаміки суспільно-політичного дискурсу про трансформації оборонно-промислового комплексу України, що інтегрує аналіз контенту медіа, окремих аспектів державної політики та позицій експертного

середовища. Авторка реконструювала еволюцію уявлень про ОПК від пострадянської конверсійної моделі 1990-х років до концепції стратегічного сектору безпеки в умовах російсько-української війни, виокремивши ключові етапи дискурсивних змін.

Дисертантка доповнила та уточнила: роль політичних сил, владних інституцій, окремих аналітичних центрів і медіа у формуванні публічного сприйняття трансформацій ОПК; вплив зовнішньополітичних чинників, зокрема російсько-української війни та євроатлантичної інтеграції, на еволюцію дискурсу щодо ОПК; характеристику джерельної бази (парламентські дискусії, урядові стратегії, президентські послання, експертні оцінки, контент медіа), що забезпечує реконструкцію дискурсивного поля досліджуваної проблематики та аналіз його змін. Такі уточнення поглиблюють розуміння ключових акторів у формуванні дискурсивних процесів та розкривають кореляцію між геополітичними трансформаціями й інституційними змінами в ОПК.

Основні положення та висновки дисертаційної роботи відображені у 12 наукових публікаціях, з яких одна – у фаховому виданні категорії "А", чотири статті – у вітчизняних фахових виданнях категорії "Б", одна – у міжнародному науковому виданні, 6 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Опубліковані праці Звонко І.М. у своїй сукупності систематично висвітлюють основні концептуальні положення та зміст дисертаційної роботи, засвідчуючи ефективну апробацію її результатів у науковому середовищі. Дисертаційне дослідження сформоване зі вступу, основної частини з розділами та підрозділами, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Дисертаційна робота вирізняється логічною послідовністю викладу, використанням фахової термінології, точністю формулювань та аргументованою структурою подання матеріалу. Авторка демонструє володіння ключовими поняттями, пов'язаними із трансформаціями оборонно-промислового комплексу, забезпечуючи концептуальну чіткість і системність аналізу. Оформлення роботи відповідає діючим стандартам кваліфікаційних

наукових праць, сприяючи зручності сприйняття, академічній легітимності та ефективному сприйняттю наукового доробку рецензентською спільнотою.

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, вважаю за потрібне відзначити певні зауваження та побажання:

1. у роботі назва четвертого розділу сформульована як «ОПК України в умовах російсько-української війни в 2014–2021 роках в українському суспільно-політичному дискурсі», а назва підрозділу 4.1 – «Спроби реформування ОПК у період АТО». Вважаю, що пов'язуючи у такий спосіб початок сучасної російсько-української війни саме із початком АТО дослідниця некоректно підійшла до визначення хронологічних меж розв'язування Росією агресії проти України, оскільки війна почалася ще у лютому 2014 року із тимчасової окупації Криму, а весною 2014 року мала місце спроба реалізації РФ проєкту «русская вєсна», і такі дії відбувалися вже у рамках російсько-української війни;

2. дисертантці також варто було дещо більш детально проаналізувати участь громадян України у формуванні суспільно-політичного дискурсу про трансформації оборонно-промислового комплексу України упродовж 1991–2001 років;

3. певним недоліком роботи є обмежене представлення результатів критичного дискурс-аналізу та контент-аналізу;

4. можливо, доцільно було б також окремо висвітлити роль наукових установ у формуванні суспільно-політичного дискурсу про трансформації оборонно-промислового комплексу України упродовж 1991–2001 років.

Зазначені зауваження, дискусійні аспекти та рекомендації мають на меті подальше поглиблення аналітичних результатів і не применшують наукової цінності дисертаційного дослідження. Отримані авторкою висновки становлять важливий внесок у розвиток історичної науки, можуть також бути використані політологами та спеціалістами з безпекознавства, створюючи основу для

наступних наукових розробок у сфері визначення динаміки дискурсу про трансформації оборонно-промислового комплексу України у 1991–2021 роках.

Дисертаційне дослідження І. Звонко вирізняється науковою новизною, демонструє формування оригінального авторського підходу та є самостійною науковою розробкою високого науково-теоретичного рівня. Аналіз дисертації на наявність некоректних запозичень (плагіату) за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення дозволило визначити коефіцієнт подібності у 11,2%, що є прийнятним результатом.

Визначена мета наукового пошуку досягнута повною мірою, сформульовані завдання виконані, а робота як цілісний науковий продукт містить нові обґрунтовані положення та узагальнення, що у комплексі розв'язують актуальну наукову проблему.

Вищезазначене свідчить про те, що дисертаційна робота "Трансформації оборонно-промислового комплексу України в суспільно-політичному дискурсі (1991–2021)" відповідає кваліфікаційним вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 "Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка Звонко Ірина Михайлівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія. Гуманітарні науки.

Офіційний опонент:
доктор історичних наук, професор,
заступник директора Інституту політичних
і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса
НАН України Юрій НІКОЛАЄЦЬ

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ:
Начальник відділу кадрів
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ * м. КИЇВ *
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса
Ідентифікаційний код 16394076